

Коваленко А. В.,
кандидат юридичних наук, доцент, докторант
Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

ESSENCE AND IMPLEMENTATION OF THE CRIMINOLOGICAL POLICY OF THE STATE IN ACTIVITY OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE

У статті проаналізовано поняття, сутність, значення кримінологічної політики держави, вивчено відповідні нормативно-правові акти та розтлумачено механізм її реалізації в діяльності Національної поліції України.

Ключові слова: політика держави, поліція, кримінологія, наука, забезпечення прав людини, кримінологічна політика.

В статье проанализированы понятие, сущность, значение криминологической политики государства, изучены соответствующие нормативно-правовые акты и разъяснен механизм ее реализации в деятельности Национальной полиции Украины.

Ключевые слова: политика государства, полиция, криминология, наука, обеспечение прав человека, криминологическая политика.

The article analyzes the concept, essence, significance of the criminological policy of the state, examines the relevant legal acts and explains the mechanism of its implementation in the activities of the National Police of Ukraine.

Key words: state policy, police, criminology, science, human rights, criminological policy.

У сучасному світі феномен злочинності набуває дедалі більшого поширення, але водночас пропорційно збільшується і необхідність протидіяти їй. Сучасні держави світу загалом та Україна як член світового співтовариства та перспективний учасник європейської спільноти зокрема постійно продукують нові способи і засоби протидії злочинності.

Одним із найбільш ефективних елементів системи протидії злочинності (завдяки низці особливостей) є створення, впровадження та реалізація кримінологічної політики держави, яка неодноразово ставала предметом дослідження авторитетних вчених.

Кримінологічна політика держави в діяльності Національної поліції України відображається в комплексі нормативно-правових актів, що регулюють діяльність всієї поліції та окремих підрозділів. Своєю чергою, базовим у відповідному аспекті може стати комплексний документ загальнодержавного значення (цільова програма Уряду, Національна стратегія та багато інших варіацій).

Насамперед необхідно зрозуміти сутність такого явища, як кримінологічна політика, визначити шляхи її реалізації в діяльності Національної поліції України.

Вказана тематика є новою для сучасної юридичної науки, але окремі її аспекти неодноразово поставали наріжним каменем у дослідженнях багатьох досвідчених і авторитетних вітчизняних вчених (Б. Головкін, О. Гуров, О. Джужа, А. Закалюк, О. Кальман, І. Карпець, В. Коваленко, О. Колб, О. Костенко, В. Кудрявцева, Р. Кузьмін, О. Литвак, О. Литвинов, В. Лунєєв, О. Мартиненко, М. Мельник, В. Мисливий, А. Митрофанов, А. Музика, В. Тацій, В. Тимошенко, В. Трубников, П. Фріс, О. Юхнота), але з огляду на незначну увагу до реалізації кримінологічної політики держави в діяльності Національної

поліції України вказана тематика набуває нового значення та потребує подальших розвідок.

Метою статті є дослідження сутності та реалізації кримінологічної політики держави в діяльності Національної поліції України. Своєю чергою, поставлена мета зумовила необхідність розв'язання дослідницьких завдань, а саме: 1) визначення поняття кримінологічної політики держави та її сутності; 2) окреслення процесів реалізації кримінологічної політики держави в діяльності Національної поліції України.

Об'єктом статті виступають суспільні відносини у сфері реалізації кримінологічної політики держави.

Предметом дослідження є кримінологічна політика держави як елемент правоохоронної системи суспільства.

Значимість дослідження кримінологічної політики полягає в можливості створення науково-практичного результату, цільової програми, яка передбачає стратегію і тактику кримінологічної політики, спрямованої на зміну кримінологічної ситуації за певними напрямками [1, с. 27].

Термін «політика» походить із грецької мови й означає «державна діяльність» [2, с. 536], «державні чи суспільні справи» [3, с. 629]. У сучасному розумінні під політикою розуміють систему цілей і завдань держави та засобів їх досягнення як усередині країни (внутрішня політика), так і в міждержавних відносинах (зовнішня політика). Залежно від спрямування розрізняють внутрішню і зовнішню політику. Внутрішня політика держави є системою цілей і завдань держави та засобів їх досягнення у різних сферах суспільного життя всередині країни [4, с. 496].

На думку М. Федорова, одним із найважливіших напрямів внутрішньої політики держави є забезпечення законності та правопорядку, у тому числі

й протидія злочинності (політика протидії злочинності), яка здійснюється із використанням заходів кримінальної репресії і називається кримінально-правовою політикою [5].

Водночас, на думку вчених, кримінальна політика є тією частиною політики протидії злочинності, яка виробляє основні завдання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність, а також засоби їх досягнення і виражається в директивних документах, нормах кримінального права, актах тлумачення норм і практики їх застосування [6, с. 26].

Є також позиція, що виражається у словах А. Закалюка, стосовно того, що кримінально-правова політика в широкому розумінні – це вид правової політики держави у сфері протидії злочинності, яка здійснюється засобами кримінальної репресії. У вузькому розумінні кримінально-правова політика – це частина правової політики держави у сфері протидії злочинності, яка здійснюється засобами матеріального кримінального права [7, с. 36].

Так, ми можемо бачити розгалуженість поглядів думок вчених на одне питання. Водночас, якщо поділяти кримінологічну політику на широке і вузьке її розуміння, змінюється масштаб її впливу на загальносоціальну обстановку в державі, правові засоби впливу на формування відповідної політики та спектр осіб, що зобов'язані виконувати визначені їм функції з реалізації відповідного напрямку.

Натомість найбільш загальною та теоретично обґрунтованою є позиція В. Голина та М. Колодяжного стосовно того, що кримінологічна політика – це власна доктрина, в якій прозоро і чітко простежуються політична воля держави на розглядану проблему, її наміри і рішучі дії. Водночас науковці акцентують на тому, що влада – основний, організаційний, регулятивно-контролюючий початок політики, яка, безсумнівно, являє собою засіб здійснення будь-якої, у тому числі кримінологічної, політики [8, с. 53–63].

Тобто кримінологічною політикою держави можна визначити частину загальнодержавної правової політики, що виробляє основні завдання, принципи, напрями і цілі для зміни кримінологічної ситуації за всіма її напрямками та з метою більш ефективної протидії злочинності.

Вчені зауважують, що впровадження у практику кримінологічної політики держави не є простою задачею сьогодення, а для її вирішення варто задіяти не тільки провідних спеціалістів у відповідних галузях, а й значну кількість матеріальних ресурсів.

Правоохоронні органи, на які розраховує влада, не здатні своїми ресурсами охопити усю багатогранність її проблем, а тим більше власними силами «нові підходи» до запобігання і протидії злочинності, не передбачають радикального «революційного» руйнування наявних теорій і інститутів, які протистоять злочинності, але вчені виходять із розуміння того, що в сучасних не простих із різних позицій умовах державі і суспільству варто дещо змінити стереотипи підходів до запобігання злочинності [9].

Своєю чергою, зменшення рівня криміногенності суспільства є одним із позитивних наслідків таких процесів, оскільки саме суспільство є джерелом правопорушень, злочинів, девіацій, деструктивної поведінки, збочень, віктимності та інших криміногенних проявів.

Водночас вченими запропоновано перехід до невеликих за кількістю стратегій [10, с. 13], призначення яких зниження або обмеження девіаційних, деліктогенних і кримінальних проявів криміногенного потенціалу чи захищення матеріальних і духовних соціальних цінностей від злочинних посягань [9].

На думку Д. Тичини, в будь-якій державі структурні елементи системи суб'єктів запобігання злочинам взаємопов'язані по вертикалі і горизонталі кримінальними процесуальними нормами та впливають один на одного. Одночасно кожен суб'єкт, у тому числі будь-який структурний підрозділ правоохоронних органів, має системну ознаку, тобто певний комплекс властивостей і якостей, які не можуть бути зведені лише до арифметичної суми складників [11].

Зокрема, у Законі України «Про Національну поліцію» чітко зазначено завдання щодо запобігання злочинам, а саме: здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень; виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вжиття у межах своєї компетенції заходів для їх усунення та ін. [12].

Водночас деякі вчені констатують, що Національна поліція України здійснює запобіжну діяльність не ізольовано, а у різновидах взаємодії з органами: 1) які визначають державну політику у сфері боротьби зі злочинністю (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України); 2) які здійснюють координацію діяльності у сфері запобігання та протидії злочинності (Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори; Рада національної безпеки і оборони України); 3) які провадять правоохоронну діяльність у сфері боротьби зі злочинністю (серед суб'єктів цієї групи варто виділяти дві підгрупи: а) органи, для яких боротьба зі злочинністю є однією з основних функцій (наприклад, Департамент карного розшуку Національної поліції України, Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ України та ін.); б) органи, які провадять таку діяльність лише у процесі виконання ними основних функцій, що безпосередньо не пов'язані з боротьбою зі злочинністю (Національний банк України, Міністерство фінансів України, Державна митна служба України, Державна прикордонна служба України, а також інші міністерства та відомства, що мають контрольні повноваження у межах покладених на них обов'язків щодо взаємодії зі спецпідрозділами по боротьбі зі злочинністю); 4) які здійснюють контролюючу та інші види управлінської діяльності (громадські організації, об'єднання, органи державного контролю, преса) [11].

Водночас під час аналізу діяльності Національної поліції України в контексті реалізації кримінологіч-

ної політики держави належить зазначити кілька визначальних факторів.

Кримінологічна політика держави в діяльності поліції є складовим елементом внутрішньої політики держави, яка виражається у відповідних нормативних актах. Це конкретна діяльність держави, усіх гілок влади та державних органів щодо протидії криміногенним явищам, які є у суспільстві і створюють усі необхідні та сприятливі умови для зростання злочинності серед населення. Кримінологічна діяльність держави в діяльності поліції є вольовою дією, складною за своїм характером, вона є безперервною та сталою діяльністю держави щодо протидії кримінальним фактам. Також необхідно зазначити, що без розвитку та ефективного виконання кримінологічної політики держави ефективна діяльність поліції неможлива, оскільки правоохоронні органи нині перебувають у складній стадії реформування і потребують всілякої підтримки з боку держави.

Водночас, вбачаючи необхідність всебічної підтримки правоохоронних органів у векторі реалізації державної кримінологічної політики, вчені акцентують на низці проблем інституційного характеру, наприклад «виключно законами України мають визначатися основи забезпечення громадського порядку і боротьби зі злочинністю», відповідно до Закону України від 25 червня 1993 р. яким була прийнята перша в країні Державна програма боротьби зі злочинністю [13]. Але згодом аналогічні програми, однак із різною назвою, затверджувалися Президентом України Постановою Кабінету Міністрів України (з 2007 р.), а з 2011 р. замість програми діють згадані Концепція і План заходів щодо її реалізації [9].

Разом із вказаними нормативно-правовими актами Закон України «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 р. [14] і Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 106 «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» [15] частково суперечили прийнятим на той момент державним концепціям, планам заходів, програм та ін., оскільки цільові програми класифікувалися як загальнодержавні програми (економічного, науково-технічного, соціального, науково-культурного розвитку, охорони довкілля, які охоплюють всю територію держави або значну кількість її регіонів, мають довгостроковий період виконання і здійснюються центральними і місцевими органами влади) та інші програми, метою яких є розв'язання окремих проблем розвитку економіки і суспільства, а також проблем розвитку окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць, що потребують державної підтримки [15].

Програма боротьби зі злочинністю та державної безпеки належить до інших, тобто другорядних програм, які, на жаль, не відповідають критеріям загальнодержавності. Але водночас виникає значна кількість запитань: невже державна політика у сфері запобігання злочинності, яка руйнує суспільство і державу, спричиняє колосальні жертви, багатомільярдні матеріальні збитки і витрати, може належати до «інших програм» [9]?

Водночас, акцентуючи на реалізації Державної програми боротьби із злочинністю, що була створена 1993 р., варто зауважити, що нині з урахуванням викликів сучасного світу вона загалом не є актуальною. Саме тому перед вченими і практиками, що працюють над вдосконаленням роботи правоохоронних органів, постає завдання створити нову, сучасну концепцію кримінологічної політики держави. Такий документ комплексно включив би в себе питання з минулої програми, які залишаються актуальними, але пошук нових їх рішень з урахуванням розвитку сучасних технологій є гострою проблемою, що потребує негайного вирішення.

Отже, у процесі аналізу низки нормативних джерел, поглядів вчених на тематику реалізації кримінологічної політики держави в діяльності Національної поліції України автор дійшов таких **висновків**:

1) кримінологічною політикою держави можна визначити частину загальнодержавної правової політики, що виробляє основні завдання, принципи, напрями і цілі для зміни кримінологічної ситуації за всіма її напрямками та з метою більш ефективної протидії злочинності;

2) сутність та значення кримінологічної політики держави полягає у тому, що завдяки комплексним програмам та цільовим, довготривалим систематичним діям органи охорони правопорядку мають змогу зменшувати рівень криміногенності суспільства, тим самим підвищуючи рівень захисту прав і свобод людини і громадянина та реалізуючи відповідну політику держави у цьому напрямі;

3) впровадження у практику кримінологічної політики держави не є простою задачею сьогодення, а задля її вирішення треба задіяти не тільки провідних спеціалістів у відповідних галузях, а й значну кількість матеріальних ресурсів;

4) Закон України «Про національну поліцію» чітко відображає галузеві шляхи реалізації загальнодержавного напрямку протидії злочинності, а отже, виконуючи свої функції, поліцейські підрозділи працюють над поліпшенням механізму протидії злочинності, підвищенням захисту прав і свобод людини і громадянина на теренах держави і за її межами загалом, виконуючи завдання, сформовані, зокрема, сучасною кримінологічною політикою держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лопашенко Н.А. Криминологическая політика. Криминологический журнал. 2008. № 2. С. 27.
2. Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. К.: Головна редакція УРЕ АН Української РСР, 1975. 776 с.
3. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 4: Н–П. К.: Укр. енцикл., 2002. 720 с.
4. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 1: А–Г. К.: Укр. енцикл., 1998. 672 с.
5. Федоров М.П. Проблеми формування та реалізації кримінально-правової політики в сучасній Україні. Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична. 2015. Вип. 1. С. 152–172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvikaau_2015_1_18.
6. Побегайло Э.Ф. Современная криминологическая ситуация и кризис уголовной политики. Российский криминологический взгляд. 2005. № 1. С. 25–36.
7. Закалюк А.П. Концептуальне бачення сучасної криминологічної ситуації в Україні та шляхів актуалізації криминології в українському суспільстві. Право України. 2009. № 7. С. 6–36.
8. Голіна В.В., Колодяжний М.Г. Криминологічна політика України: сутність та передумови її формування. Наукові дослідження. Питання боротьби зі злочинністю. 2012. Випуск 23.
9. Голіна В. Криминологічна політика України як ресурс у протидії злочинності (реалії і можливості). Вісник Національної академії правових наук України. 2013. № 2 (73). URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4268/1/Golina_193.pdf.
10. Бородин С.В. Борьба с преступностью: теоретическая модель комплексной программы. М.: Наука, 1990. 272 с.
11. Тичина Д.М. Національна поліція України в системі суб'єктів запобігання злочинам. Вісник криминологічної асоціації України. 2016. № 2 (13). URL: http://files.visnikkau.org/200001608-817c182868/014_Тичина.pdf.
12. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. Ст. 379.
13. Збірник законодавства України. 2000. Т. 6 – 6 (ПВР) 39.
14. Закон України «Про державні цільові програми». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 25. Ст. 352. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>.
15. Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 106 2007. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2007-п>.